

Beter leren lezen

Marga Tubbing en Ella Bohnenn

Dit artikel maakt deel uit van de reeks artikelen *Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren*. Deze reeks is bestemd voor iedereen die betrokken is bij de volwasseneneducatie, bijvoorbeeld docenten/begeleiders, beleidsmakers, onderzoekers en vrijwilligers. De verschillende artikelen geven informatie over de relevante thema's binnen de volwasseneneducatie, beschrijven de richting waarin de visie hierop zich ontwikkelt en leveren verhelderende voorbeelden.

Marga Tubbing

Marga Tubbing is onderwijskundige. Zij was werkzaam bij onder andere de Schoolbegeleidingsdienst Delft e.o., het Landelijk Studie- en ontwikkelingscentrum Volwasseneneducatie (SVE), CINOP en Stichting Lezen & Schrijven. Zij schreef veel publicaties over onderwerpen als leren lezen en schrijven, laaggeletterdheid en maatwerk in educatie.

Ella Bohnenn

Ella Bohnenn is als zelfstandige werkzaam in de volwasseneneducatie en gebruikt haar brede kennis en ervaring voor onderzoek, advies, coaching, didactiek, bijscholing, programma-ontwikkeling, curriculumontwikkeling, toetsontwikkeling en materiaalontwikkeling. Samen met Maurice de Greef beheert en voert zij de redactie van www.volwassenenleren.nl.

Beter leren lezen

Beter leren lezen door Nederlandstalige volwassenen vraagt om een specifieke aanpak. Om hen te begeleiden in dit proces is kennis nodig van de theorie van lezen en kennis van het lezen van ervaren lezers. Marga Tubbing en Ella Bohnenn beschrijven in dit artikel de theorie van lezen en het lezen van ervaren lezers. Zij geven van daaruit handreikingen voor een effectieve begeleiding van dit leerproces.

Beter leren lezen

Toen **Ab** op school zat, dacht hij dat hij dom was. Toen hij van school kwam, kon hij wel redelijk lezen, maar niet zo vlot en moeilijke woorden leverden problemen op. Vaak gokte hij maar wat. Ook met schrijven had Ab problemen. Na zijn vijftigste besloot hij weer naar school te gaan. Na 2,5 jaar is Ab een ander mens geworden. Hij ontdekte dat hij helemaal niet dom is. Zijn lezen is erg verbeterd en hij schreef zelfs een brief naar de minister over laaggeletterdheid.

Anita had een grote hekel aan school. Ze begreep vaak niet wat er van haar werd verlangd. Op de basisschool kreeg ze regelmatig extra lees- en schrijfondersteuning, maar dat hielp maar een beetje. Op haar twintigste moest ze een sollicitatieformulier invullen voor een baan die ze graag wilde hebben. Ze was bang dat ze dat niet kon maar iemand verwees haar naar de formulierenbrigade. De brigade overreedde haar naar een lees- en schrijfgroep te gaan. Na 3,5 jaar hard ploeteren leest Anita eenvoudige verhalen en oefent ze elke dag met schrijven door een dagboek bij te houden.

Doelgroep

Nederlandstalige volwassenen hebben in Nederland minimaal volledig basisonderwijs gevolgd. Ze spreken thuis Nederlands of een andere moedertaal. Zij zijn onvoldoende in staat om bijvoorbeeld formulieren, brieven van instanties, instructies op internet, gebruiksaanwijzingen zoals bijsluiters van medicijnen en handleidingen bij apparaten en langere berichten op social media te lezen. Vaak hebben ze een hekel aan lezen en vermijden ze dat zo veel mogelijk.

Soms hebben ze op school redelijk leren lezen, maar omdat ze het niet leuk vinden of op school nooit ervaren hebben dat lezen leuk is, zijn ze die vaardigheid kwijtgeraakt.

Deze volwassenen kunnen zich in de maatschappij dus moeilijk zelfstandig redden. Velen hebben faalangst, voelen zich dom en lopen een groot risico op armoede, werkloosheid en schulden (Habermehl e.a. 2017).

Dit artikel richt zich op de groep volwassenen die eenvoudige teksten kan lezen en de letters kent. Hun niveau ligt tussen het Instroomniveau en 2F van de Standaarden en eindtermen ve. Een groot gedeelte van de groep heeft ongeveer niveau 1F.

Dit artikel gaat niet over volwassenen die niet of nauwelijks kunnen lezen en schrijven, de zogenaamde analfabeten. Hun niveau ligt onder het Instroomniveau. Onder de groep Nederlandstaligen is er nauwelijks meer sprake van analfabetisme.

Wat is lezen?

De theorie van Frank Smith (1978) over lezen vormt reeds 40 jaar een belangrijke basis voor materiaal dat voor NT1'ers is ontwikkeld.

Smith maakt duidelijk dat de lezer bij het lezen gebruik maakt van verschillende bronnen van informatie. Smith onderscheidt de volgende twee categorieën:

Visuele informatie

Dit is de informatie die we zien met onze ogen: de tekens, de vorm en de opmaak van de tekst, de illustraties etc. Als we onze ogen dicht doen is er geen visuele informatie.

Niet-visuele informatie

Dit is de informatie die in ons hoofd zit, ook als we onze ogen dicht doen.

Voorbeelden zijn:

- *Orthografische informatie*: de kennis over letters en lettercombinaties. De combinatie bd bijvoorbeeld komt in het Nederlands niet voor aan het begin van een woord en s, c en h vormen één klank.
- *Syntactische informatie*: al dan niet bewuste kennis over grammatica: we weten hoe woorden in een zin worden geordend.
- *Semantische informatie*: de kennis die we hebben van de wereld: een heel breed terrein, waaronder ook metacognitieve kennis valt. Uit het onderzoek van Trapman (2015) blijkt dat kennis van de kenmerken van verschillende soorten teksten van belang is.

Essentieel in de theorie van Smith is dat lezen niet het verklanken is van letters (om die vervolgens te synthetiseren tot een woord) en dat lezen verder gaat dan het begrijpen van een tekst. Bij lezen gaat het er ook om de informatie (kritisch) te relateren aan wat je al weet, vindt en ervaren hebt.¹

De belangrijkste vaardigheid van lezen is *voorspellen*. Dat voorspellen betreft zowel het verdere verloop van de tekst (de globale lijn), als het voorspellen van woorden in de zin. Voorspellingen zijn niet altijd juist. De ervaren lezer controleert dit aan de hand van visuele informatie: meestal van woordbeelden die zijn ingeslepen.

De ervaren lezer

Hoe leest de ervaren lezer?

- Hij leest snel en hij maakt meer gebruik van niet-visuele informatie dan van visuele.
- Hij zet leesstrategieën in naargelang zijn leesdoel.

Voorspellen: gebruik maken van niet-visuele informatie

Ervaren lezers maken zelden gebruik van de klank-tekenkoppeling tijdens het lezen. Dat blijkt uit het feit dat zij van een tekst ongeveer 200-250 woorden per minuut lezen. In een minuut kunnen we ongeveer 250 tekens/letters lezen.

De ervaren lezer neemt dus niet de tijd om aandacht te besteden aan alle visuele informatie. Hij is selectief. Het oog ziet niet alle (delen van) woorden echt. Dat is ook niet nodig, want op basis van

niet-visuele informatie kan de lezer voorspellen wat er komen gaat en dat met een minimale hoeveelheid visuele informatie controleren.

Hoe meer niet-visuele informatie de lezer heeft en inzet bij het lezen, hoe minder visuele informatie nodig is. Teksten met lange woorden over onbekende onderwerpen vragen wel meer aandacht voor de visuele informatie. Dergelijke teksten lees je dan ook langzamer.

Leesstrategieën

Een ervaren lezer benadert niet elke tekst op dezelfde manier. Afhankelijk van zijn doel zet hij een bepaalde leesstrategie in. Elke leesstrategie kent een bepaalde aanpak.

We onderscheiden de volgende leesstrategieën:

1. Oriënterend lezen
2. Globaal lezen
3. Zoekend lezen/scannen
4. Intensief lezen
5. Studerend lezen

Kritisch lezen

Veelal wordt ook kritisch lezen als een leesstrategie beschouwd. Bij kritisch lezen gaat het om de relatie tussen de tekst en de lezer: hoe 'verhoudt' de lezer zich tot de tekst? Het gaat om het beoordelen van de juistheid van de informatie en argumentatie, de betrouwbaarheid van de bronnen en het bepalen of je het eens bent met wat er staat. Op zich belangrijke vaardigheden. Gezien de beschreven

opvatting over lezen is er altijd sprake van kritisch lezen. Kritisch lezen is zodoende ingesloten in de andere leesstrategieën.

De theorie over lezen en kennis van het lezen van een ervaren lezer vormt de basis voor de begeleiding bij het verbeteren van de leesvaardigheid.

Begeleiden bij beter lezen

Begeleiden bij beter lezen

1. *Vitbreiden en versterken van visuele informatie*
2. *Vitbreiden en versterken van niet-visuele informatie*
3. *Vitbreiden en versterken van leesstrategieën*
4. *Groep en individueel*
5. *Didactische handreikingen*

1. Uitbreiden en versterken van visuele informatie

De focus van dit artikel ligt bij de groep volwassenen met een leesvaardigheidsniveau boven Instroom (Standaarden en eindtermen ve). Dit betekent dat zij de klank-tekenkoppelingen onder de knie hebben en de meest gangbare en niet-vreemde woorden kunnen lezen. Dit wil niet zeggen dat je hier als docent/begeleider helemaal geen aandacht aan hoeft te besteden, want er zijn nog wat hobbels te nemen. Ga na waar de deelnemers nog problemen mee hebben en bedenk waar zij hun voordeel mee kunnen doen.

Denk aan de volgende mogelijkheden:

- Het versterken van woordbeelden: het oefenen van strategieën om moeilijke woorden aan te pakken, bijvoorbeeld: onbekende woorden, buitenlandse (m.n. Engelse) woorden, lange woorden en woorden die beginnen met veel medeklinkers. Mogelijke strategieën zijn:
  - lange woorden in stukjes hakken;
  - onbekende woorden spellen;
  - het woordbeeld van veelvoorkomende Engelse woorden oefenen;
  - moeilijke en/of minder vaak voorkomende medeklinker- of klinkercombinaties (**schroeien**, **schrikken**, **bureau**, **cadeau**, **consequent**, **delinquent**) inprenten.
- Het gebruikmaken van de lay-out: wijs de deelnemers op witregels, alinea's, vetgedrukte, onderstreepte en cursieve woorden, lettergrootte, opsommingstekens en illustraties. Besteed ook aandacht aan de structuur van webpagina's en e-mails en andere digitale lay-outkenmerken. Wanneer je de betekenis hiervan

bespreekt, dan werk je tevens aan het versterken van de niet-visuele informatie.

2. Uitbreiden en versterken niet-visuele informatie

Zoals eerder aangegeven is de niet-visuele informatie de informatie die in ons hoofd zit, de kennis die we hebben van letters en lettercombinaties, de kennis van grammatica, de kennis van de wereld. Deze kennis is voor onszelf vaak niet expliciet, maar we beschikken er wel over. Het is belangrijk dat de docent/begeleider helpt de informatie die van belang is voor een tekst expliciet te maken, zodat de deelnemer de tekst met meer bagage kan lezen. Volwassenen met Nederlands als moedertaal hebben kennis van grammatica, al is deze vaak impliciet. Ze 'weten' hoe een zin verloopt en dat bij 'de bruine tafel' bruin iets zegt over de tafel, al kennen ze misschien de term bijvoeglijk naamwoord niet. Bij Nederlandssprekende volwassenen met een andere moedertaal kan de grammatica soms wel een hobbel zijn. Aan de docent/begeleider de taak om aandacht te besteden aan de opbouw van zinnen.

Het meeste voordeel is te behalen bij het versterken van de semantische informatie. Onervaren lezers worden geholpen door het expliciteren van inhoudelijke kennis die ze in kunnen zetten bij het lezen. Deze kennis betreft twee aspecten:

- De kennis van tekstsoorten en -doelen. De vorm van de tekst vertelt iets over de soort tekst en het doel van de tekst. Voorbeelden van tekstsoorten zijn bijvoorbeeld: folder, interview,

artikel, schoolboek, e-mail, blog, bericht, gedicht. Tekstdoelen zijn: informeren, overtuigen, uitleggen, ontspannen en instrueren. Mogelijkheden om de kennis van tekstsoorten en tekstdoelen te versterken zijn:

- Bespreek verschillende teksten op vorm en op doel.
  - Laat verschillende teksten met een vergelijkbare vorm sorteren.
  - Laat overeenkomsten zoeken tussen de doelen van geschreven teksten en van (rubrieken in) andere media, zoals tv, facebook, websites e.d..
- De kennis van de inhoud van de tekst. Hoe je deze kennis kunt versterken, bijvoorbeeld door de achtergrondkennis te activeren, wordt verder uitgelegd in paragraaf 3.

3. Uitbreiden en versterken van leesstrategieën

Onervaren lezers lezen vaak op één manier: van links boven aan de pagina tot rechts beneden. Dat ze op verschillende manieren kunnen lezen, is soms niet 'gekend', maar vaker niet 'gekund'. Leesstrategieën dienen een bepaald leesdoel en kennen een bepaalde aanpak.²

Oriënterend lezen

DOEL: Op een snelle manier, dus niet door de hele tekst te lezen, vaststellen of een tekst bruikbaar is. Oriënterend lezen kun je doen bij alle tekstsoorten.

AANPAK: Kijk naar de lay-out van de tekst (op papier of digitaal), de titel, naar een inleidende alinea of homepage, een eerste alinea, de tussenkopjes of titels van pagina's van een website, de schrijver, de organisatie. Je weegt kritisch af of de tekst voor jou leuk, interessant, nodig is om helemaal te lezen.

RESULTAAT: Een besluit: deze tekst ga ik wel of niet verder lezen.

Globaal lezen

DOEL: De hoofdzaken van een tekst achterhalen. Je hoeft niet precies te weten waar het over gaat. Als je het ongeveer weet, is het voldoende voor je. Dit doe je vooral bij artikelen en folders (op papier of digitaal).

AANPAK: Lees de titel en tussenkopjes. Lees de eerste en laatste alinea, de eerste zinnen en slotzinnen van de tekst en soms een stukje tekst. Het kritische element zit niet alleen in het beoordelen van de tekst en de waarde voor jezelf, maar ook in de afweging wanneer je voldoende van het onderwerp weet.

RESULTAAT: Je hebt een globaal idee waar de tekst over gaat.

Scannend/zoekend lezen

DOEL: In een tekst antwoord zoeken op een concrete vraag. Bijvoorbeeld: Wat moet ik doen als ik mijn medicijnen vergeten ben in te nemen? Welke vliegmaatschappij is het goedkoopst? Welk antwoord via Google past het beste bij wat ik zoek? Hoe laat gaat de winkel open? Hoe duur is een nieuw paspoort? Scannen doe je vooral bij folders, homepages van websites, prijsvergelijkers op

internet, bijsluiters e.d.

AANPAK: Je stelt een concrete vraag en je zoekt naar het antwoord op deze vraag. Dit doe je op basis van kernwoorden (inname, openingstijden, kosten), op basis van lay-outkenmerken (zie ook paragraaf 1 Uitbreiden en versterken van visuele informatie), als cursief, lettergrootte, kopjes, opsommingen e.d.).

RESULTAAT: Je hebt het antwoord gevonden op je vraag.

Intensief lezen

DOEL: Precies willen weten wat er staat. Afhankelijk van je interesse en de reden waarom je de tekst leest, kun je heel veel verschillende tekstsoorten intensief lezen: een artikel, een gedicht, een beschrijving van een product dat je geselecteerd hebt (digitaal), een gebruikershandleiding. Je kunt een tekst intensief lezen als ongeveer 90-95% van de woorden bekend is. Een technische tekst over de werking van zonnepanelen met veel vaktaal is voor een leek onbegrijpelijk. Als lezer vraag je je doorgaans af wat je vindt van de tekst. Dit is het kritische element. Hoe dit vorm krijgt, hangt onder meer af van de tekstsoort. Als het gaat om een spannend verhaal of een artikel in een tijdschrift, stel je je bijvoorbeeld de vraag of je het leuk vindt, hoe je denkt over de hoofdpersonen, of je zo'n gebeurtenis geloofwaardig vindt. Gaat het om informatie, dan beoordeel je de relevantie van de informatie, je vraagt je af of de inhoud klopt of strijdig is met wat je al weet, je beoordeelt de geloofwaardigheid van de bron e.d.

AANPAK: Na het oriënterend lezen lees je de tekst precies en van A tot Z.

RESULTAAT: Na het lezen weet je wat je weten wilt, begrijp je een bepaalde situatie of bepaald probleem of heb je ontspannen uurtjes gehad met een goed boek én heb je een mening over de tekst (welke waarde de tekst heeft voor jou, vind je de informatie betrouwbaar).

Studerend lezen

DOEL: Onthouden wat je leest met oog op eigen doelen, ontwikkeling, toetsing of examinering. Vaak is het onthouden van belangrijkste informatie voldoende, soms gaat het om meer dan alleen de belangrijkste informatie (examens). Met studerend lezen ga je als lezer een stap verder dan met intensief lezen. Je voert ook extra handelingen uit.

AANPAK: Je leest het materiaal eerst intensief. Daarna zijn er verschillende opties:

- Je stelt jezelf vragen over wat je hebt gelezen en geeft daar antwoord op. Dit herhaal je een aantal keer.
- Je probeert de essentie van wat je hebt bestudeerd, voor jezelf samen te vatten.
- Je maakt een uittreksel of samenvatting, leest deze een aantal keren goed door en slaat hem op in je geheugen.

RESULTAAT: Parate kennis.

4. Groep en individueel

Bij het begeleiden van lezen in een groep zorg je als docent/begeleider voor afwisseling tussen activiteiten in de groep, in subgroepen en individueel. Dit is afhankelijk van de situatie en de behoeften van de deelnemers. Gebruik de tijd die je hebt zo effectief mogelijk.

Individueel

Individueel oefent een deelnemer met teksten die alleen voor hem van belang zijn. Denk aan persoonlijke berichtjes of brieven van instanties. Individuele begeleiding bij specifieke problemen, zoals struikelen over moeilijke woorden, kan soms ook zinvol zijn. Inprenten van woordbeelden, oefenen met bepaalde lettercombinaties gebeurt ook individueel.

Groep en subgroep

Samenwerken en gesprekken voeren hebben een grote meerwaarde. Dat kan plaatsvinden in de hele groep of in een subgroep, afhankelijk van de behoeften van de deelnemers. Gesprekken over lezen, over de inhoud van teksten, het uiten van verschillende meningen over de waarde van teksten dragen bij aan een effectieve en kritische leeshouding. Maak gebruik van de inbreng van de verschillende deelnemers.

Mogelijkheden zijn:

- *Het leren herkennen van tekstsoorten:* een gesprek voeren over tekstsoorten, het herkennen van tekstsoorten, kenmerken (visueel en inhoudelijk), opdrachten doen om tekstsoorten te rubriceren.

- *Het activeren van voorkennis voordat een tekst wordt gelezen.* Hiermee versterk je het inzetten van niet-visuele informatie tijdens het lezen. De deelnemers beantwoorden vooraf enkele vragen, zoals: Wat weet je al van dit onderwerp, van dit boek, deze schrijver, van de tekstsoort? De verschillende deelnemers aan het gesprek kunnen elkaar aanvullen, zodat de kennis vooraf verbreed wordt.
- *Aandacht vooraf voor onbekende woorden.* De docent/begeleider kan inschatten welke woorden moeilijkheden op kunnen leveren. De deelnemers lezen deze woorden vooraf en ze bespreken de betekenis met de docent/begeleider.
- *Het bespreken en leren toepassen van de verschillende leesstrategieën.* De deelnemers bespreken de verschillende handelingen en de resultaten met elkaar. Bijvoorbeeld waarom de een – na oriënterend lezen - wel verder wil lezen, de ander niet. Of waarom deelnemers het wel of niet eens zijn met een tekst. Geven alle deelnemers dezelfde antwoorden op de traditionele begripsvragen: wie/wat/waar/wanneer en hoe? Zo nee, dan herlezen ze stukjes en bespreken of er één of meerdere antwoorden goed zijn.

5. Didactische handreikingen

Doodeng vond **Ab** het om naar de cursus te gaan. Veel vertrouwen had hij er niet in, niet in zichzelf en niet in de begeleidster. Hij voelde zich onzeker en hij was erg bang om weer uitgelachen te worden als hij fouten maakte. De begeleidster zag zijn grote faalangst. Zij liet Ab aanvankelijk met rust en zorgde ervoor dat hij in een eigen ruimte aan het werk kon. Langzamerhand won zij zijn vertrouwen in korte individuele gesprekjes, waarin zij benadrukte wat hij goed deed. Belangrijker nog was dat Ab ging inzien dat je van fouten die je maakt, kunt leren. En dat dat de enige manier is om te leren lezen en schrijven.

De formulierenbrigade had **Anita** goed voorgelicht over de lees- en schrijfgroep. Ze merkte daar dat ze niet de enige was met lees- en schrijfproblemen. Fouten maken mocht. Je kon zelf kiezen wat je wilde lezen. De begeleider hielp, maar alleen als je dat wilde. Het beviel Anita meteen. Had ze vroeger op school maar zo'n lieve juf gehad. Stiekem dacht ze dat ze misschien toch wel zou kunnen leren lezen en schrijven. Zo gemakkelijk bleek dat echter niet te zijn. Herhaaldelijk kreeg haar zelfvertrouwen een knauw. Steeds krabbelde Anita weer op met de hulp van de begeleider en haar groepsgenoten. Ze weet nu dat ze het kan. Lezen van moeilijkere teksten is nog lastig, maar als ze maar dagelijks blijft oefenen, komt het goed.

Didactische handreikingen

1. Werken aan vertrouwen
2. Leeskilometers maken
3. Spellers en gokkers
4. Hardop lezen en stil lezen
5. Herstelstrategieën

Werken aan vertrouwen

De verhalen van Ad en Anita laten zien dat de begeleiding bij beter leren lezen zich niet beperkt tot het aanbieden en oefenen van de juiste leesstrategieën en het activeren van voorkennis. Als schaamte, faalangst en het gevoel dom te zijn een rol spelen, zal de docent/begeleider hier ook iets mee moeten doen.

Vier gouden regels zijn:

1. **Benader de deelnemer positief.** Bespreek gevoelens en eerdere

ervaringen met lezen. Stimuleer om door te gaan en wees eerlijk over het traject: het duurt meestal even voordat het gevoel ontstaat 'ik kan het'.

2. **Stel duidelijke doelen en geef aan hoe hieraan wordt gewerkt.** Pak niet alles tegelijk aan. Laat de deelnemer zich bijvoorbeeld een bepaalde periode alleen richten op het oriënteren op de tekst of laat hem vooral leuke boekjes lezen.
3. **Geef de deelnemer inzicht in wat goed gaat.** Evalueer de doelen na een bepaalde periode (1of 2 maanden) en ook hoe de deelnemer daaraan heeft gewerkt.
4. **Praat over lezen en leren lezen.** Bohnenn (2019) noemt 'Praten over leren' de eerste pijler van het lesgeven aan volwassenen. Praten over leren lezen hoort daarbij. Het kan zijn dat de deelnemer heel andere verwachtingen heeft, bijvoorbeeld omdat hij vroeger op school altijd hardop moest lezen of de woorden letter voor letter moest spellen. Geef in zo'n situatie altijd een duidelijk uitleg van je aanpak. Bespreek ook dat lezen een actief proces is. Het lijkt er in eerste instantie niet op, want je zit stil, maar in je hoofd werk je heel hard. Allerlei verbindingen worden gelegd als je leest, ook met eerder opgedane kennis. Zo kun je meteen iets uitleggen over het belang van kennis bij het lezen.

Leeskilometers maken

Lezen leer je door te lezen (Smith). Oefening baart kunst. Veel deelnemers zullen niet uit zichzelf regelmatig oefenen met lezen en – eigenlijk nog belangrijker – van lezen een gewoonte maken. Maar hun motivatie neemt toe naarmate ze vaker ervaren dat het goed gaat. Mogelijk lezen ze al WhatsAppberichten, korte teksten op internet, ondertitels.

Hoe kun je ervoor zorgen dat deelnemers gemotiveerd raken om een stapje verder te gaan?

Vier gouden regels zijn:

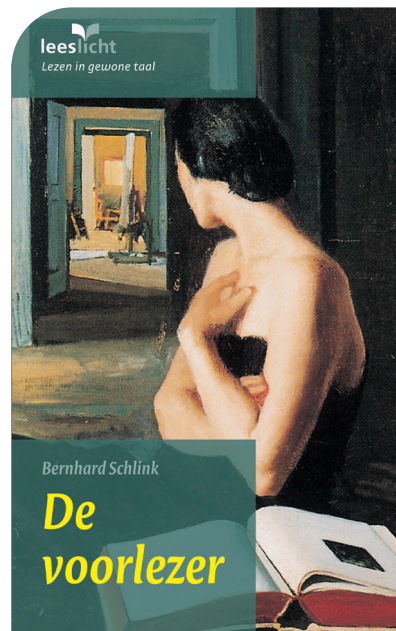
1. **Kies passend leesmateriaal.** Passend wil zeggen dat het materiaal aansluit bij hun eigen situatie en de eisen die deze situatie aan hen stelt, bij hun interesse, hun niveau en hun leerwensen. Veel deelnemers willen in eerste instantie vooral informatieve teksten leren lezen en informatie via internet begrijpen. Daarop lopen zij immers in de maatschappij vast. Brieven en e-mails van instanties, facturen, recepten, digitale overzichten van de zorgverzekeraar, bijsluiters van medicijnen, e-mails/appjes van hun (klein)kinderen, reclamefolders, digitale werkbriefjes en veiligheidsvoorschriften op het werk zijn daar voorbeelden van. Zorg dat je van elke deelnemer duidelijk weet wat de reden was om zich voor een taal cursus aan te melden. Dat is immers hun eerste motivatie.
2. **Vraag de deelnemers teksten die zij in het dagelijks leven en hun werk tegenkomen mee naar de cursus te nemen.** Denk aan teksten die zij 'moeten' lezen en aan teksten die zij weggelaten. Dat stimuleert hen niet alleen meer met lezen bezig te zijn buiten de cursus, maar ook om andere teksten te lezen.
3. **Laat deelnemers ook kennis maken met andere materialen.** Reik zoveel mogelijk aan en vraag of de deelnemer dat leuk/belangrijk vindt om te lezen
4. **Stimuleer deelnemers ook om verhalen (fictie) te lezen.** Veel deelnemers weten niet dat je ook voor je plezier kunt lezen. Zij hebben dit niet eerder ervaren.

Er zijn voor volwassenen veel 'makkelijk lezen'-boekjes beschikbaar. Breng een bezoek aan de bibliotheek/het Taalhuis, zodat deelnemers die boekjes daar kunnen lenen. Deelnemers die het zelfstandig lezen van boekjes nog te moeilijk vinden, kunnen deelnemen aan een (mee)leesclub.³

Passend bij het niveau

Niet alleen de soort tekst en de inhoud van een tekst bepalen of een tekst geschikt is als lees- en/of oefenmateriaal. Ook de moeilijkheidsgraad speelt een rol: de lengte van een tekst, het al dan niet samengesteld zijn van de zinnen en het woordgebruik. In de Standdaarden en eindtermen worden per niveau de kenmerken van teksten beschreven.

Teksten die deelnemers zelfstandig lezen, zijn idealiter net iets boven hun niveau. Bij het lezen in de groep of bij begeleid lezen kunnen de teksten moeilijker zijn. Realiseer je dat sommige teksten te moeilijk blijven voor veel deelnemers. Met name instanties schrijven brieven en informatiemateriaal dat een hoger niveau heeft dan niveau 2F (het hoogste niveau in de educatie). Vertel deelnemers dat ze in dat geval hulp moeten vragen en dat daar niets mis mee is.

Bespreek steeds aan het einde van de bijeenkomst wat iedereen de komende week gaat lezen en oefenen. Bespreek ook wanneer iedereen dit doet (liefst elke dag iets lezen) en hoe lang.

Spellers en gokkers

Anita bleek eindeloos te blijven turen op langere woorden. Ze begon die vervolgens hardop te spellen, net zoals ze op school had geleerd. Meestal kwam ze er niet uit; als ze de laatste letters had verklankt, wist ze de beginletters niet meer. Ook was ze volledig kwijt wat ze ervoor had gelezen. Tijdens de cursus leerde ze woorden te voorspellen op basis van de inhoud van de tekst. Ze oefende veel met gatenteksten (teksten waarin enkele woorden zijn weggelaten). Ook leerde ze, net als Ab, moeilijke woorden in stukjes te hakken en meer structuur in woorden te zien.

Al snel werd het **Ab** duidelijk dat hij bij het lezen vaak dingen las die er niet stonden. Hij verzon maar wat en maakte eigen zinnen. Ab leerde rustig te lezen, moeilijke woorden in stukjes te hakken en vol zelfvertrouwen nieuwe teksten te lezen. Dat vergde veel oefening. Ab vond via Google zelf zijn teksten: over ruimtevaart, de brandweer en alternatieve tuinen. Het precies teruglezen van zijn eigen teksten kostte de meeste moeite. De begeleider gaf hem een USB-stick met behulp waarvan hij zijn teksten kon laten voorlezen.⁴ Later schafte hij er zelf een aan.

Volwassenen die moeite hebben met lezen zijn grofweg in twee groepen te verdelen: spellers en gokkers. Anita is het voorbeeld van

een speller. Het grootste probleem met spellen is dat het geheugen te zwaar wordt belast omdat iedere letter wordt gelezen: de lijn van het verhaal raakt uit beeld.

De docent/begeleider zet in op:

- Leren voorspellen. Je maakt gebruik van niet-visuele kennis, bijvoorbeeld door het lezen van gatenteksten en het gebruik maken van 'afmaak-zinnen', zoals: Ik ben gisteren naar de supermarkt ..... De bananen waren in de ..... Ik heb een kilo .....
- Woorden in stukjes hakken.
- Verhogen van het leestempo. Tempo lezen kun je bevorderen door mee te laten lezen met een tekst die wordt voorgelezen (live of op de computer).

Gokkers spellen moeilijke woorden niet, maar gokken (meestal op basis van enkele letters of een deel van het woord) wat er staat. Zij gaan daardoor snel door een tekst heen, maar gokken vaak mis, waardoor ze een heel eigen betekenis aan de tekst geven.

De docent/begeleider zet in op:

- Rustig lezen en precies lezen.
- Oefenen met woordpatronen. Woordpatronen zoals bijvoorbeeld woorden die beginnen met 'ont' zoals ontmoeten, ontvangen. Of eindigen op '-lijk' of '-isch'. Deelnemers kunnen deze woorden zoeken en opschrijven en hiermee oefenen. De docent/begeleider kan een tekst maken met daarin meerdere woorden met hetzelfde patroon; de deelnemer kan deze lezen en de woorden markeren.

Deelnemers kunnen individueel ook oefenen met Alfabeter Lezen.⁵

Hardop lezen en stil lezen

Hardop lezen

Veel volwassenen denken dat hardop lezen belangrijk is om te leren lezen. Docenten/begeleiders zien hardop lezen vaak ook als een controlemiddel om te weten te komen of de deelnemers kunnen lezen.

Tussen lezen en hardop lezen zit echter een groot verschil.

- Bij hardop lezen lees je 130 woorden per minuut, bij 'voor jezelf' lezen 200-250 woorden. Hardop lezen doet dus een groter beroep op het geheugen.
- Bij hardop lezen moet je ook nog de woorden en zinnen verklanken, liefst op goede toon. Hardop lezen vraagt dus meer inspanning dan stil lezen. Bij hardop lezen bestaat zodoende de neiging meer aandacht te besteden aan het verklanken dan aan de betekenis van de tekst, een averechts effect dus.

Wanneer is hardop lezen zinvol?

- Als de deelnemers een tekst moeilijk vinden. Als docent/begeleider lees je de tekst voor, de deelnemers lezen mee. Je sleept ze dan ook door moeilijke woorden! Leg uit, waarom je dit zo aanpakt.
- Als een deelnemer zijn (klein)kinderen wil voorlezen of wil speeche van papier. Laat hem dan oefenen met deze teksten.
- Als deelnemers in een groep graag hun zelfgeschreven tekst willen voorlezen. Meestal is dat geen probleem, omdat ze deze tekst uit-en-te-na kennen.

Stil lezen

Stil lezen is eigenlijk de meest gangbare vorm van lezen. Een verhaal, blog, column of reclame: je leest deze altijd voor jezelf en stil.

Als deelnemers tijdens een bijeenkomst voor zichzelf willen lezen, zorg dan voor een rustige plek. Stimuleer dat ze thuis lezen door teksten die ze nog niet helemaal gelezen hebben thuis verder te laten lezen. Geef passende teksten als huiswerk mee. Praat erover hoe zij thuis een goede leessituatie kunnen creëren: laat ze elkaar tips geven: wat is een goede plek in huis, wat een goed tijdstip, hoe vraag je ruimte voor jezelf?

Herstelstrategieën

Soms gaat er iets fout tijdens het lezen. Je begrijpt het niet meer, je constateert een tegenstelling, je haalt de namen door elkaar, je vraagt je af of de schrijver dat nu echt bedoelt, een onbekend woord komt voortdurend terug en je kunt de betekenis niet uit de tekst afleiden, er wordt uitgebreid uit de doeken gedaan wat je al weet (vaak in kranten die het voorafgaande samenvatten) etc. Een ervaren lezer past dan herstelstrategieën toe. Deze kun je je deelnemers leren toe te passen.

Herstelstrategieën zijn:

- Stukje(s) teruglezen, opnieuw lezen
- Langzamer of aandachtiger lezen bij lastige teksten of tekstgedeelten
- De afbeeldingen bekijken
- De lijn voor jezelf terug halen, eventueel met behulp van de kopjes, inhoudsopgave of titels van webpagina's

- Iets opzoeken in het woordenboek, een woord googelen, iets opzoeken in de atlas
- Hulp vragen: kom je er niet uit, vraag een ander – al naar gelang het probleem - een stukje voor te lezen, een woord uit te leggen of achtergrondinformatie te geven

Tips voor het begeleiden van een leesactiviteit**Vooraf, tijdens en na het lezen**

De opbouw van het (beter) leren lezen, is afhankelijk van het niveau, de leercapaciteit en de leerwens van de deelnemers. Als docent/begeleider kies je voor passende activiteiten die vooraf aan het lezen van een tekst plaatsvinden, tijdens en erna. In het begin doe je veel zelf: hardop denken, jezelf hardop vragen stellen. Daarna betrek je de deelnemers er steeds meer bij door hen opdrachten te geven, samen hardop te denken en hen vragen te stellen.

Voorafgaand aan het lezen

Denk aan:

- Voorkennis activeren
- Lastige woorden oefenen
- Tekst(gedeelte) voorlezen
- Oriënterend lezen
- Globaal lezen
- Keuze maken voor een tekst

Tijdens het lezen

Tijdens het lezen laat je de deelnemers vooral met rust. Je kunt

ingaan op vragen. Je kunt ook na een bepaalde tijd vragen hoe het gaat en in gesprek met de deelnemers nagaan of de inhoud is begrepen. Je stelt vooral vragen en leert hen herstelstrategieën in te zetten. Om het lezen gemakkelijker, aantrekkelijker of overzichtelijker te maken, kun je een langere tekst vooraf in stukken verdelen.

Na het lezen

Stel na het lezen van de tekst of tekstgedeelte vragen over de inhoud, de relatie tot de tekst en de beleving. Denk aan:

- Concrete vragen als: Waar wil de gemeente een nieuwe school bouwen? Wat vinden de omwonenden?
- Vraag na iets meer oefening naar de globale inhoud van de tekst: Waar gaat de tekst over? Wat is de lijn in het verhaal? Laat één deelnemer beginnen en de anderen aanvullen. Lees eventueel zinnen opnieuw als de inhoud niet duidelijk is of deelnemers het niet eens zijn.
- Wat moeilijker zijn vragen als: Met welke zin kun je de tekst het beste samenvatten? Hoe zal de tekst verder gaan? (voorspellen).
- Vragen naar de relatie tussen lezer en tekst zijn: Heb je je leesdoel bereikt? Ben je het eens met de schrijver? Klopt wat er staat met wat jij zelf hebt ervaren/weet? Wat heb je geleerd?
- Vragen naar de beleving: Vind je het een mooie tekst, een mooi boek? Welke persoon vind je het leuk, vervelend, grappig? Kun je je voorstellen dat het jou overkomt?

Oefenen met scannen

Scannend lezen – wat vaak gebeurt op internet - kan goed worden geoefend in een groep. Als je geen beschikking hebt over computers, kun je dit op papier oefenen.

Verzamel een aantal folders (ziekenhuis, huisarts, voorstelling in de buurt, buurthuis) en maak een aantal screenshots (van een online-winkel, pagina met nieuwsberichten, buienradar) en geef concrete zoekvragen, zoals: Wat is het telefoonnummer? Op welke dag regent het? Wanneer begint de film? Bespreek daarna of het antwoord klopt en stel vragen als: Hoe heb je het gevonden? Waar heb je op gelet?

Als je wel beschikking hebt over computers, laat je de deelnemers informatie op internet zoeken. De deelnemers kunnen bijvoorbeeld in tweetallen informatie opzoeken. Afhankelijk van hun computervaardigheden zet je homepages klaar of laat je hen die zelf vinden. Scannen op internet is anders dan scannen op papier. Het blijkt dat mensen op een site vooral naar het vlak linksboven het midden kijken. Scannen van een onlinepagina kan moeilijk zijn voor de deelnemers: de indeling verschilt per site, binnen sites ook vaak per pagina en ze moeten doorklikken. Geef oefeningen die zijn gericht op het leren scannen van een homepage in het algemeen – denk aan het vinden van de hoofdindeling, het menu, de contactgegevens en het oefenen met het loepje – en het zoeken naar specifieke informatie, zoals openingstijden, kosten, data, namen e.d.

Samen lezen in subgroepjes

Suggesties zijn:

- Laat tweetallen van verschillend niveau dezelfde (korte) tekst lezen. Als ze een moeilijk woord niet snel kunnen lezen, vragen ze dat aan elkaar. Na afloop bespreken ze samen wat ze hebben gelezen.
- Laat viertallen dezelfde tekst lezen. In tweetallen bedenken ze

- drie vragen over de tekst. Het ene tweetal beantwoordt de vragen van het andere tweetal en andersom.
- Deelnemers hebben thuis hetzelfde materiaal (een boekje, een website over een interessant onderwerp, een actueel nieuwsbericht) gelezen. Ze bespreken wat ze ervan vonden en bedenken samen een pleidooi waarom andere leden van de groep dat materiaal wel of niet moeten lezen.

Bronnen leesmateriaal

Leesboekjes

Bibliotheek, Taalhuis, Adviescollectie, Uitgeverij Eenvoudig Communiceren (www.eenvoudigcommuniceren.nl) en Uitgeverij De Stiep (www.stiep-educatief.nl).

In de Adviescollectie (www.taalhuis.nl/adviescollectie/leesboeken) staan van heleboel leesboekjes voor volwassenen aangegeven voor welk niveau ze geschikt zijn. Het gaat om het niveau voor het zelfstandig lezen van deze boekjes.

Informatieve teksten

Netnieuws, gratis abonnement via Stichting Alfabeter (<http://eepurl.com/dP8pJL>), kranten (huis aan huisbladen zijn vaak makkelijker geschreven), tijdschriften en allerlei materiaal dat je in het dagelijks leven (bijsluiters, reclame, brieven van instanties etc.) en in werksituaties (werkbriefjes, borden, opschriften, veiligheidsinstructies etc.) tegen kunt komen.

Noten

1. Het verklanken van letters wordt technisch lezen genoemd. Het wordt vaak tegenover begrijpend lezen geplaatst.
2. Zie ook [coambiumned.nl](https://www.coambiumned.nl).
3. De werkwijze van zo'n leesclub is door Gronheid en De Lange (2018) uitgebreid beschreven.
4. Meer informatie over deze USB-stick vind je op <https://www.fluency.nl/spika/index.htm>.
5. Zie <https://www.alfabeter.eu/v2/lezen>. Teksten worden voorgelezen, functionele situaties worden geoefend en er zijn ook specifieke oefeningen, zoals meelezen, tempo lezen, ondertiteling lezen, woorden inslijpen, woord- en zinsvolgorde. Thuis kunnen deelnemers een gratis account aanmaken.

Verder lezen (en kijken)

Berg van den, I. (2009). Leren lezen: van lastig naar leuk! In: Bohnenn, E. (Red.) NT1 Handboek. Voor docenten en opleiders. Rotterdam: Stichting Expertisecentrum ETV.nl. In pdf-vorm op [Oefenen.nl](https://www.oefenen.nl) verkrijgbaar voor licentiehouders volgsysteem.

Bohenn, E. (2019). Lesgeven in basisvaardigheden: 10 pijlers. Onderdeel van de artikelenreeks Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl. (<https://oefenen.nl/wp-content/uploads/2019/08/lesgeven-in-basisvaardigheden.pdf>).

Graaf, P. de. & Middel, A. (Red.). (2009). Lezen doe het maar. Jos Ruijs over leesonderwijs aan laaggeletterde volwassenen. Eindhoven: Stichting Alfabeter.

Gronheid, H. en Tine de Lange (2018). Iedereen leest mee. Handleiding voor meeleesclubs. Amsterdam: Eenvoudig communiceren.

Leesstrategieën: <https://www.cambiumned.nl/theorie/schrijven-en-spreken/lezen/leesstrategie/>.

Oefenen.nl. Didactiefilms Oefenen.nl. https://oefenen.nl/over_ons/begeleiders/Didactiefilms: 1.

Leren buiten en binnen de les; 2. Van spellend lezen naar voorspellend lezen; 5. Moeilijke woorden; 7. Lezen vanuit een vraag.

Stichting Alfabeter (2019). Docenthandleiding Lezen. Eindhoven: Stichting Alfabeter. Te downloaden op: <https://www.alfabeter.eu/v2/sites/default/files/Handleiding%20Lezen.pdf>.

Overige geraadpleegde literatuur

Bohenn, Ella, Tubbing, Marga en Snel, Simon (1986). Leren lezen en schrijven. Hartstikke moeilijk, deel 3: Lezen. Amersfoort: SVE

Habermehl, Inge, Segers, Mien, & De Greef, Maurice (2017). Op weg naar een succesvol leertraject voor volwassenen. Een kwalitatief onderzoek naar de beïnvloedende factoren tijdens een taaltraject voor volwassenen. Maastricht: Maastricht University, Educational Research & Development (ERD) School of Business and Economics. Te downloaden op: https://www.lezenenschrijven.nl/uploads/doi-mee/Succesfactoren_taaltrajecten_MU_7-15_DEF.pdf.

Jeene, Jet en Tubbing, Marga (2013) Helpen bij leren lezen. In reader: Basistraining Taal voor het Leven regio Utrecht. Den Haag: Stichting Lezen en Schrijven.

Nieuwstadt van, Michiel (2017) Leesmethoden zijn te saai. In: Utrecht: Onderwijsblad.

Smith, Frank. (1973). Psycholinguistics and Reading. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Smith, Frank (1978). Understanding reading. A psycholinguistic analysis of reading and learning to read. 2nd Edition. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Smith, Frank (1978). Reading. Cambridge: Cambridge University Press.

Standaarden en eindtermen ve (2012). Ede: Steunpunt taal en rekenen ve. Binnenkort te downloaden bij [Oefenen.nl](https://www.oefenen.nl).

Trapman, Mirjam (2015). Reading and writing development of low-achieving adolescents. The roles of linguistic knowledge, fluency, and metacognitive knowledge. Amsterdam: University of Amsterdam.

COLOFON

De artikelenserie *Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren* is een initiatief van Ella Bohnenn, Ina den Hollander en Ben Vaske.

Dit artikel is mogelijk gemaakt door bijdragen van het Steunpunt Basisvaardigheden, EPALE: Elektronisch platform voor de volwasseneneducatie in Europa en Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl.

Projectgroep

Ben Vaske, Ella Bohnenn en Ina den Hollander

Auteur

Marga Tubbing en Ella Bohnenn

Eindredactie

Riet Thijssen, EPALE (CINOP)

Vormgeving

Mevrouw van Mulken

Te citeren als

Marga Tubbing en Ella Bohnenn: *Beter leren lezen*. Onderdeel van artikelenserie *Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren*. Onder (eind)redactie van E. Bohnenn, I. Den Hollander, R. Thijssen en B. Vaske. Den Haag: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl, 2019.

Door het downloaden van dit artikel gaat u akkoord met de licentievoorwaarden zoals vermeld in de Disclaimer op www.oefenen.nl.

© 2019 Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl/Marga Tubbing/Ella Bohnenn

Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl
Koninginnegracht 15
2514 AB DEN HAAG
070 762 2 762
info@oefenen.nl

